

КОНЦЕПЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОГРАФІЇ
У ПРАЦЯХ ЯРОСЛАВА ДАШКЕВИЧА

Луїза Ільницька

завідувач відділу наукової бібліографії
ЛННБ України ім. В. Стефаника

Теоретичні засади створення національної бібліографії розглянуто на матеріалах праць відомого українського історика і бібліографа Ярослава Дашкевича. Проаналізовано також його практичний доробок з підготовки бібліографії української книги 1798–1916 рр.

Ключові слова: національна бібліографія, Ярослав Дашкевич, база даних, українознавство, україніка.

Theoretical principles for creating the national bibliography are considered based on the publications by known Ukrainian historian and bibliographer Jaroslav Dashkevych. We also analyse his practical contribution towards the bibliography of Ukrainian book publishing during 1798–1916 years.

Keywords: national bibliography, Jaroslav Dashkevych, database, Ukrainian studies, Ukrainica.

Теоретические основы создания национальной библиографии рассмотрены на материалах трудов известного украинского историка и библиографа Ярослава Дашкевича. Проанализированы также результаты его практической работы по созданию библиографии украинской книги 1798–1916 гг.

Ключевые слова: национальная библиография, Ярослав Дашкевич, база данных, украиноведение, украиника.

Ця стаття є насамперед даниною пам'яті видатного українського історика, археографа, професора Ярослава Дашкевича (1926–2010), з яким нам пощастило співпрацювати в царині бібліографії упродовж десяти років.

Матеріали статті спершу готувались як доповідь на круглому столі відділу наукової бібліографії спільно з Комісією з книгознавства та бібліографії Наукового товариства ім. Шевченка на тему «На шляху до національної бібліографії», присвяченому 70-річчю Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника (жовтень 2010). Цілком природно, що ми звернулися до постаті Ярослава Романовича Дашкевича. Адже з академічною бібліотекою у Львові його пов'язували роки праці як бібліографа у 1945–1949 рр. Тоді він виконував обов'язки завідувача відділу бібліографії (хоча ця структура існувала тільки *de facto*, а не *de jure*) [16]. І саме на цей час припала його плідна праця над національною бібліографією.

Академічна бібліотека у Львові тоді ще була філіалом Бібліотеки АН УРСР і тому брала участь у реалізації амбітного плану директора Бібліотеки АН УРСР Юра Меженка — укладанні «Бібліографії української книги 1798–1914 рр.». Загальне керівництво темою здійснював Ю. Меженко, у Львові роботою керував Я. Дашкевич.

За короткий час була створена робоча картотека (точніше, дві рівнобіжні картотеки, оскільки між Львовом і Києвом відбувався обмін картками) обсягом понад 35 тисяч назв. На завершальному етапі робота була перервана через політичні репресії — Ю. Меженко змушений був виїхати до Ленінграда, а Я. Дашкевича у 1949 р. арештували за звинуваченням «у націоналізмі» і до 1956 р. він перебував у таборах і на засланні.

Львівський варіант архівної картотеки через десятки років стане основою для дев'ятитомного видання її за редакцією Я. Дашкевича, але про це згодом.

Повертаючись до теми круглого столу, про який ішлося на початку статті, зауважимо, що для його назви ми використали опублікований у 1991 р. Львівською академічною бібліотекою архівний документ — протокол наради [21] 1945 р. у Києві, який стосувався укладання згаданої вже бібліографії української книги 1798–1914 рр. і в якій брав участь як бібліограф Я. Р. Дашкевич. Готували протокол до друку ми з Ярославом Романовичем за текстом копії, яку підписав Ю. Меженко. Копія, оправлена в саморобну обкладинку, з власноручним (Я. Дашкевича) написом назви документа, зберігалася в його особистому архіві, а після

арешту в 1949 р. доля цього документа, як і решти архіву та бібліотеки, була невідомою. Протокол знайшовся після смерті колишнього завідувача відділу наукової бібліографії тодішньої Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника АН УРСР М. П. Гуменюка (1918–1988) серед його паперів. Ярослав Романович був здивований, коли я згодом повідомила йому про це. Він був настільки толерантним, що навіть не вимагав його віддати, хоча мав на це повне право, а лише попросив скопіювати. І тоді у нас виникла ідея видати протокол як архівний документ із передмовою Ярослава Романовича. Якраз у 1991 році в Києві відбулася нарада з питань репертуару української книги (майже як 46 років тому). Бібліотека встигла видати протокол до наради, в якій брали участь ми з Марією Андріївною Вальо (1925–2011). Передану поїздом частину тиражу миттєво розхапали учасники наради. І це не дивно. Адже опубліковані в протоколі виступи Ю. Меженка, Ф. Максименка, Я. Дашкевича та ін. з теоретичних і практичних питань створення бібліографії нової української книги 1798–1914 рр. засвідчували, що методологічні і практичні питання створення національної бібліографії були, в основному, розв'язані ще у повоєнні роки, проте здійсненню їх перешкодили політичні обставини. Використовуючи як аргумент публікацію протоколу наради 1945 р., ми запропонували на нараді 1991 р. видати архівну картотеку української книги 1798–1914 рр. як археографічну пам'ятку, бо таке видання могло б служити робочим зошитом для підготовки повноцінної національної бібліографії. Проте аргументи проти цього київських бібліографів (картотека неповна, опис неповноцінний, не звірений наочно і т. п.) переважили, і наша пропозиція не була прийнята.

На думку Я. Дашкевича, львівський варіант картотеки був повнішим, оскільки робота у Львові велась на півроку довше, ніж у Києві, матеріал був зібраний до 1916 р. включно, а зберігалася картотека як службова у відділі бібліографії і її не порозтягували читачі (треба завдячувати цим М. П. Гуменюкові, який знав ціну картотеки і зберіг її повністю). Ми з Ярославом Романовичем склали проект видання, який підтримали академічна бібліотека у Львові та Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського, Львівське відділення якого він очолював.

Протягом 10 років бібліотека здійснила за науковою редакцією Я. Дашкевича видання картотеки [23].

Так чи інакше, але, на думку Я. Дашкевича, це видання пам'ятки з ділянки історії української культури, української книгознавчої і бібліографознавчої наук є фундаментом для будівництва національної бібліографії [11, с. XVIII].

Отож до концепції національної бібліографії Я. Дашкевич приходив від практики роботи над такою бібліографією.

Ярослав Романович належав до тих учених, для яких бібліографія — не лише допоміжна наукова дисципліна, а й предмет окремих зацікавлень і глибоких досліджень. Центральною темою його бібліографознавчих студій завжди був репертуар української книги — від його першого виступу як бібліографа академічної бібліотеки Львова з мовних проблем бібліографії української книги в Галичині (1798–1914) на нараді в грудні 1945 р. в Бібліотеці АН УРСР — до найновіших публікацій початку 1990–2000-х рр. у ранзі вченого європейського формату, доктора історичних наук, «історика совісті», як його називали, керівника Львівського відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України.

У проміжку між цими роками — арешт 1949 р. за звинуваченням у «націоналізмі», мордовські табори до 1956 р., тривалий час безробіття й обмежень для людини зі статусом проскрибованого, коли друкуватися можна було лише у науково-інформаційному бюлетені Архівного управління УРСР, і то під численними псевдонімами і криптонімами.

Але за будь-яких обставин він залишався науковцем, бо наука для Я. Дашкевича, як слушно зауважила Марта Богачевська-Хом'як, «була завжди інтегральною частиною життя» [1, с. 37].

Щоб визначити основні теоретичні й методологічні постулати, на яких буде концепцію бібліографії української книги Я. Дашкевич, слід звернутися до його статей, в яких теоретичні викладки подано в контексті історії питання й підпорядковано практичним завданням створення національної бібліографії. Це, зокрема, «Репертуар української книжки, 1798–1916 рр.» — коли він буде?» [7], «Навколо репертуару української книги 1798–1916» [11], «Репертуар української книжки (1798–1917 рр.) та фонди Бібліотеки НТШ» [12],

«Мовні проблеми репертуару української книги 1798–1917» [10], «Репертуар української книги продовжується» [8], «Післяслово до останнього тому» [6], «Українознавство, україністика, україніка: еволюція понять та їх майбутнє» [14].

Центральним питанням у національній бібліографії є визначення об'єкта бібліографування — поняття «українська книга». Дискусії навколо цього терміна у 20–30-ті рр. ХХ ст., відгомін їх у перші повоєнні роки, коли у 1945–1948 рр. Ю. Меженко організував роботу двох академічних бібліотек — Києва і Львова — над репертуаром української книги 1798–1916 рр., сьогоднішні дискусії навколо цього питання (замість конкретної роботи над створенням національної бібліографії) ґрунтовно висвітлює Я. Дашкевич у передмові до першого тому архівної меженківської картотеки, який видала Львівська наукова (тепер — національна) бібліотека України імені В. Стефаника спільно з Львівським відділенням Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України. До сьогодні існують два офіційні підходи до визначення терміна «українська книга» як об'єкта національної бібліографії: територіальний, при якому українською книгою вважають усі друки на географічній території України (тобто в межах колишньої УРСР), та мовний — коли до національної бібліографії зараховують книги українською мовою всіх її різновидів, видані в будь-якій країні світу. Очевидно, можна виділити ще один — етнічний принцип, який передбачає враховувати не лише мову, географічну територію України, а й етнічні українські землі та автора-українця за походженням. Свого часу в передмові до «Показчика літератури українською мовою в Росії за 1798–1897 рр.» цей принцип Дмитро Дорошенко визначав так: «Я взагалі вважаю, що назвою «українська література» треба означати не тільки все, що друкується українською мовою, але також усе, що хоч видається російською, польською та іншими мовами, але належить авторам-українцям і являється витвором українського духа» [15, с. 142-143]. Цей принцип сповідували такі відомі бібліографи, як І. О. Левицький, Ф. П. Максименко. Так, Ф. Максименко, виступаючи на згаданій нараді в Києві 1945 р. в дискусії щодо мовних проблем бібліографії української книги, звернув увагу на видання другого тому «Галицко-русской

бібліографії XIX століття» (1895) І. О. Левицького, який оформлений як суто російське видання (очевидно, з розрахунку на передплатників у Росії), але ця книга за змістом є українською.

Я. Дашкевич чітко визначає свою позицію стосовно поняття «українська книга»: «Історія української книжки — включаючи ретроспективну бібліографію цієї ж книжки — це одна з ділянок історії української духовної культури... українська книжка — це книжка українською мовою» [11, с. XIII]. Тут Я. Дашкевич повністю солідаризується з Ю. Меженком, зокрема, з його виступом на тій же нараді 1945 р. в Бібліотеці АН УРСР, присвяченій складанню бібліографії української книги 1798–1914 рр.: «Досить складно встановити критерій ознак української книги. На мою думку, ознакою повинна бути книга українською мовою. Це не смислова, а формальна ознака. Цим окресленням справа в значній мірі полегшується. Але низку питань ще доведеться спільно обговорити в міру виникнення їх в процесі роботи» [19, с. 10].

Такі питання виникали в процесі створення картотеки української книги 1798–1916 рр., до якої увійшли видання не лише українською мовою.

Аналізуючи спроби створення репертуару нової української книги [11], Я. Дашкевич визначає два русла, в яких велася робота в 1920-х рр. Перше — методологічно-теоретичне, багате не лише на правильні твердження [17; 20; 22], але й на вишукування казуїстичних випадків, яких ніяк не можна підігнати під поняття «українська книга» [5]. Друге — не стільки методологічно й теоретично насичене і не таке голосне, як суто практичне. Воно передбачало опис видань українською мовою в межах колишньої Російської імперії з використанням існуючих бібліографій і доповненням їх новими матеріалами. Цілком очевидно, що Я. Дашкевич прихильніше оцінює другий підхід. Він виявився дієвішим і продуктивнішим, що пізніше підтвердилось організацією картотеки української книги 1798–1916 рр., хоча цей проект Ю. Меженка — створення першого корпусу національної бібліографії — репертуару української книги 1798–1916 рр. — не був реалізований через політичні репресії як стосовно української книги, так і авторів проекту. Недарма свою передмову до тексту протоколу згаданої наради 1945 р., опублікованого лише у 1991 р., Я. Дашкевич назвав «Нарада нездійснених мрій».

Якби хтось хотів досліджувати історію не створеної досі національної бібліографії в Україні, то переконався б, що вона відтворена у згаданих працях Я. Дашкевича, пройшовши через його душу і долю.

З характерною для стилю його письма простотою викладу складних питань він аналізує теоретичні здобутки з проблем національної бібліографії у 20-ті рр., її мартиролог у 30-ті рр., коли український бібліографічний репертуар був проголошений прапором української буржуазної бібліографії, а слово «український» ідентифікувалося зі словом «націоналістичний», спроби створення бібліографії нової української книги у повоєнні роки (1945–1949), сучасні проекти і проєкти, які, крім багатообіцяючої словесної павутини, досі дали не так багато, як хотілось би.

Вчений дискутує з теперішніми антиукраїнськими твердженнями (не такими відвертими, на його думку, як у 1933–1934 рр.), які заперечують існування «питомо української духовної культури» і підмінюють її територіальним принципом — «культура України», що передбачає врахування географічних меж України (колишньої УРСР), при якому українська культура — це культура всього населення України незалежно від національності її творців у минулому і сучасному. Похідним від цієї позиції є тлумачення поняття «українська книжка» — все, що друковане в межах сучасної державної території України. Таку позицію відстоює І. Вовченко [3], яка ставить перед національною бібліографією завдання — відображення культури території, а не народу. З таким підходом до проблеми полемізує Я. Дашкевич. В іншій праці І. Вовченко «Державна (національна) бібліографія України і міжнародні вимоги» [2] проголошено основним принципом поточної національної бібліографії — територіальний (для матеріалів, опублікованих поза межами країни, рекомендовано вживати термін «екстеріорика»). Щоправда, йшлося про «Літописи друку» Книжкової палати. Чи можна ототожнювати видання Книжкової палати 1924–1989 рр., принаймні до періоду незалежності України, що, зрештою, робить і М. І. Сенченко у статті «Проблеми національної бібліографії» [24], з національною бібліографією, — це вже предмет окремої дискусії.

Я. Дашкевич пише про розмивання поняття «українська книга» у програмі «Книги українською мовою, 1798–1917» Центральної наукової бібліотеки АН України (тепер — Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського), яку у 1990-ті рр. розробили А. Чекмарьов і Р. Жданова [26]. Замість «національної бібліографії», зазначає Я. Дашкевич, з'явилося поняття «база даних». У 1994 р. взагалі виникає новий проект: замість «національної бібліографії» — «Друкований зведений каталог української книги у фондах державних бібліотек і музеїв України, 1574–1913». На думку Я. Дашкевича, поняття «база даних» і «зведений каталог» стосуються бібліотекознавства та його інформаційної системи, а поняття «національна бібліографія» — це ділянка книгознавства і, відповідно, історії культури. В результаті програма Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського у ділянці «національної бібліографії» обмежилася виданням «Україномовна книга у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, 1798–1923» [25]. Видання загалом фахове, підготовлене на високому науковому рівні, потрібне, але воно повністю не відповідає гаслу на його фронтиспісі — «Національна бібліографія України», оскільки є каталогом однієї бібліотеки, а не бібліографічним покажчиком, заявленим у підзаголовку, і тому може бути лише складовою національної бібліографії. Не говоримо вже про звуження поняття «української книги» до «україномовної книги». Цікаво, що у згаданій статті А. Чекмарьова і Р. Жданової «Український бібліографічний репертуар і питання методики та організації» проблеми бібліотеки при створенні національної бібліографії пояснюються тим, що для роботи над національною бібліографією було визначено групу кваліфікованих бібліографів, які раніше працювали в традиційному режимі (ручному) і не розумілись на комп'ютерах, з іншого — групу програмістів, які добре володіли комп'ютерними процесами, але не мали уявлення про бібліографію. Можливо, тому й каталог виявилось робити простіше.

Я. Дашкевич у статті «Репертуар української книжки 1798–1916 років — коли він буде?» констатує, що «відсутність національної бібліографії нової української книги 1798–1916 рр. — це одна з причин не лише загального незнання української книжкової культури до революційного часу, але й фактор, що породжує почуття меншовартості, неповноцінності, стимулює національний нігілізм» [7, с. 164].

То якими ж принципами, на думку вченого, слід керуватися при створенні національної бібліографії? Насамперед для цього необхідна повнота друків, а для її забезпечення — максимальне використання бібліографічних джерел (а не лише каталогів бібліотек).

Ґрунтовну доповідь з цього питання виголосив на згаданій нараді 1945 р. відомий бібліограф Федір Максименко, охарактеризувавши як загальновідомі фундаментальні бібліографії І. О. Левицького, М. Комарова, Д. Дорошенка, так і бібліографії другого ступеня. У дискусії взяв тоді участь 19-річний Я. Дашкевич. Він звернув увагу на менш відомі, але цінні бібліографічні джерела — рукописну західноукраїнську бібліографію 1911–1913 рр. В. Дорошенка, книговидавничі каталоги в Західній Україні, бібліографічні замітки в американській пресі (цікаво, що у 1945 р. у бібліотеках Львова він нарахував до 70 американських періодичних видань, що вийшли до 1914 р.). Повнота друків, на думку вченого, є необхідною умовою наукової бібліографії взагалі.

Очевидно, тому, рецензуючи у 1963 р. бібліографічний покажчик «М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький», який у 1962 р. уклали М. П. Гуменюк і Є. Є. Кравченко, Я. Дашкевич нарахував до 200 пропущених праць Я. Головацького та І. Вагилевича, поставивши під сумнів доцільність такої бібліографії: «У зв'язку з такими пропусками в довідково-бібліографічному матеріалі важко навіть серйозно говорити про значення покажчика для історіографічних і джерелознавчих досліджень» [13].

Важливою складовою у бібліографії української книги, на думку Я. Дашкевича, є науковий опис видань, який включає подачу підзаголовка, оскільки останній дає повніше уявлення про видання, розв'язання псевдонімів і криптонімів, зазначення наявності внутрішньокнижкової бібліографії, характеристику видання з погляду мови, правопису, іноді й шрифту. Система подачі матеріалів у бібліографії має бути такою, щоб бібліографія була єдиним цілим, маючи на увазі архітектоніку друкованого покажчика на відміну від бібліотечного каталогу. Основним постулатом при підготовці бібліографії Я. Дашкевич вважає (як і свого часу І. О. Левицький) опис на основі автопсії — наочного перегляду видання із збереженням правопису кожної книги, оскільки на основі бібліографії простежується не лише історія книговидання, але й історія

розвитку української мови. Тому викликає деякі застереження висунута у статті Г. Ковальчук «Створення Державного реєстру книжкових пам'яток України як складової частини Державного реєстру національного культурного надбання» [18] пропозиція замінювати в кириличних друках літери церковнослов'янської абетки з усіма модифікаціями (в українських, російських, білоруських стародруках) засобами сучасної графіки української та російської мов, що пов'язано, очевидно, з електронним реєстром пам'яток. Як же тоді можна ідентифікувати книгу, а тим більше визначити стан тієї чи іншої слов'янської мови на той час? Важливість збереження мови оригіналу необхідна особливо при ідентифікації недатованих видань.

Мовне питання у національній бібліографії було в центрі уваги Я. Дашкевича ще у повоєнні роки. Воно дискутувалося на нараді 1945 р. Тоді молодий бібліограф виступив з окремою доповіддю «Мовні проблеми «Бібліографії української книги 1798–1914 рр.» в Галичині та на Закарпатті» [9]. Повний текст доповіді не зберігся, опубліковано лише тези. Основні положення цієї доповіді Я. Дашкевич повторив в опублікованому виступі у 1991 р. на черговій науковій конференції у ЦНБ АН України (виступати він відмовився, оскільки офіційною мовою наради була російська, але доповідь українською мовою для публікації передав) [10].

Специфіка української книги даного періоду і регіону, на думку Я. Дашкевича, не вкладалася у прийняті на той час бібліографічні та бібліологічні параметри. Йдеться про видання «язичієм» — штучною мішаною літературною мовою XIX — початку XX ст. в Галичині, Закарпатті, Буковині, яка включала елементи української, російської, церковнослов'янської мов. Такі видання, на думку вченого, слід включати до національної бібліографії, як і видання діалектами — гуцульським, лемківським (додамо ще й діалект бачванських українців).

Важливим елементом опису Я. Дашкевич вважає розкриття змісту книги: розписування збірників праць, відзначення розділів у дослідженнях, вказівку про художнє оформлення, особливості друку [6]. Своє розуміння сучасних бібліографічних термінів Я. Дашкевич також висловив у кількох працях.

Взяти участь у дискусії щодо термінології Я. Дашкевича спонукав розроблений на початку 1990-х рр. Центральною науковою бібліотекою АН України гігантський проект «Україніка — 350» (від «Апостола» Івана Федорова до початку видання «Літопису друку України 1924 р.»), який мав стати національною бібліографією. «Будуть ресструвати все, тільки репертуару не будуть створювати, щоб ніхто не міг простежити тернистий шлях української книжки 1798–1916 рр.», — обурювався Я. Дашкевич [7]. Чому, на його думку, термін «україніка» не може замінити поняття «бібліографія української книжки»? Яку різницю бачить вчений між «українознавством», «україністикою» і «Українікою»?

На думку Ярослава Дашкевича, термін «Україніка» виник в українському журналістському середовищі початку ХХ ст. для означення оглядів відомостей про Україну та українські проблеми в чужомовній пресі (за аналогією до «Полоніка», «Россіка»). Здобув собі місце він і в бібліографії, зокрема в І. Калиновича («Ucrainica» в старих часописах», «Ucrainica» в чужих мовах і виданнях за 1924 р.», «Ucrainica» в англійській мові»), М. Сагарди («Україніка» в російських журналах за 1926 р.), П. Богацького (Ucrainica з журналу «Časopis Českeho Muzeum» від початку його існування по 1926 р.) тощо. Певну плутанину, вважає вчений, внесло використання в діаспорі цього терміна як рівноцінного до поняття «українознавство».

«Внаслідок незрозумілого значення терміна зроблено спробу ще в радянський час у бібліографічній теорії (та практиці) поширити назву «Україніка» на генетично та лінгвістично цілком різні групи літератури (література українською мовою, плюс література, видана будь-якою мовою в межах території, яку охоплювала колишня УРСР, плюс література чужими мовами про Україну та українські проблеми). Таке концептуально і семантично помилкове розуміння терміна «Україніка» намагалася запровадити, зрештою, без позитивних результатів, Центральна наукова бібліотека ім. Вернадського Академії наук УРСР» [14, с. 7].

Щодо терміна «українознавство», який, на думку вченого, почали вводити до української науки на початку 90-х рр. ХХ ст. як спільне визначення для комплексу дисциплін, які вивчали

Україну й український народ (у діаспорі майже виключно гуманітарних), то його Я. Дашкевич вважає безперспективним. У цьому терміні вчений бачить негативний нюанс, оскільки він мислився як складова частина слов'янознавства, центром якого оголосила себе Росія. Оскільки терміна «росієзнавство» не було, Ярослав Романович робить висновок, що слов'янознавство стосувалося південних і західних слов'ян, а східні вважались по суті росіянами з «племінними» відмінностями. Отже, українознавство стосувалося народу півзалежного, тож із утвердженням української нації як державної він мав би відмерти. Натомість залишаються диференційовані дисципліни: «Історія України», «Географія України», «Українське мовознавство» тощо. Об'єднувати їх в одну наддисципліну, вважає Дашкевич, немає потреби. Хоч аргументи доволі вагомі, але можна дискутувати стосовно політизації термінів.

Натомість термін «україністика», яким почали замінювати «українознавство», не викликає у вченого заперечень. Цей термін виник за аналогією до «русистика», «германістика» (але тут підстерігає дослідника «пастка», бо термін «германістика» стосується не одного народу, а всіх германських мов і народів). Я. Дашкевич не вважає правомірним замінювати термін «українознавство» «україністикою», оскільки в них різні семантичні поля. У першому випадку — сукупність відомостей про Україну, в другому — комплекс лише філологічних наук. На думку вченого, існує тенденція розширення змісту поняття «україністика» за рахунок приєднання до нього історико-етнологічного комплексу наук з історією культури включно.

Висновки Я. Дашкевича: найперспективнішим терміном для вживання в науковій (і повсякденній) мові є «україністика», що охоплює в основному комплекс гуманітарних (переважно філологічних) дисциплін. «Українознавство» як термін поступово відходить у минуле. «Україніка» — це і далі сукупність чужоземних відомостей і літератури про Україну, українську націю і українські проблеми.

Якщо ретранслюємо цю термінологію на бібліографію, тоді стає зрозумілим, чому проектом «Україніка — 350» не можна було замінити національну бібліографію. Щодо терміна «українознавство»,

то він прижився у бібліографії і поняття «українознавча бібліографія» сприймається доволі однозначно і, на нашу думку, є перспективним для подальшого розвитку цього виду бібліографії.

Підсумовуючи сказане, зазначимо, що Я. Дашкевич поспішав передати наступним поколінням свої багаті знання і досвід роботи в бібліографії, надолужити згаяне в роки поневірянь по таборах і переслідувань, закласти міцні теоретичні й практичні підвалини під майбутню наукову бібліографію української книжки. Відзначаючи важливий фактор діяльності Я. Дашкевича як видатного історика сучасної України, І. Гирич слушно зауважив, що «Ярослав Дашкевич був у перших рядах тої нечисленної когорти людей кінця 80-х — початку 90-х рр., що у вирішальний спосіб вплинула на зміну світоглядних орієнтирів українських інтелектуалів-гуманітаріїв у бік повернення на шлях національного сприйняття свого минулого в ділянці історії, літературознавства, культури, філософії, мистецтва» [4, с. 281]. Додамо, що також і в ділянці бібліографії.

1. *Богачевська-Хом'як М.* Наука — невід'ємна частина його життя / *Марта Богачевська-Хом'як* // Мара mundi : зб. наук. праць на пошану Я. Дашкевича з нагоди його 70-річчя. — Львів ; Київ ; Нью-Йорк, 1996. — С. 32-39.
2. *Вовченко І. О.* Державна (національна) бібліографія України і міжнародні вимоги / *І. О. Вовченко* // Бібліотечний вісник. — 1994. — № 1. — С. 13-17.
3. *Вовченко І. О.* Створення бібліографічного репертуару книг України — важливе завдання української національної бібліографії / *І. О. Вовченко* // Бібліотекознавство і бібліографія. — Харків, 1992. — № 31. — С. 94-101.
4. *Гирич І.* Ярослав Дашкевич — історіограф новітньої України : спроба есею / *Ігор Гирич* // Історіографічні дослідження в Україні. — Київ, 2008. — Вип. 18. — С. 280-313.
5. [Годкевич М.]. Об'єднання науково-бібліологічної роботи на Україні : (тези доп. М. А. Годкевича на першій Всеукраїнській нараді робітників книги, що відбулася в Харкові 8-9 листоп. 1923 р.) // Бібліологічні вісті. — 1926. — № 4. — С. 60-61. — Поміщена у додатках до статті Ю. Меженка в цьому ж номері.
6. *Дашкевич Я.* Післяслово до останнього тому / *Ярослав Дашкевич* // Репертуар української книги, 1798–1916 : матеріали до бібліографії. — Львів, 2005. — Т. 9. — С. 3-6.

7. *Дашкевич Я.* Репертуар української книги 1798–1916 років — коли він буде? / *Ярослав Дашкевич* // Україна. Наука і культура. — Київ, 1990. — Вип. 24. — С. 163-173.
8. *Дашкевич Я.* Репертуар української книги продовжується / *Ярослав Дашкевич* // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника : [зб. наук. праць]. — Львів, 2000. — Вип. 7/8. — С. 486-495.
9. *Дашкевич Я. Р.* Мовні проблеми «Бібліографії української книги 1798–1914 рр.» в Галичині та на Закарпатті / *Я. Р. Дашкевич* // На шляху до створення репертуару української книжки : протокол наради, присвяченої складанню «Бібліографії української книги 1798–1914 рр.», яка відбулася в Бібліотеці АН УРСР 21-22 груд. 1945 р. — Львів, 1991. — С. 30-35.
10. *Дашкевич Я. Р.* Мовні проблеми репертуару української книги 1798–1917 рр. / *Я. Р. Дашкевич* // Библиотека — информатизация — наука : тез. докл. и сообщ. Респ. науч. конф. — Киев, 8-10 окт. 1991 г. — Киев, 1991. — Ч. 2. — С. 37-39. — Стаття укр. мовою.
11. *Дашкевич Я. Р.* Навколо «Репертуару української книги 1798–1916» / *Я. Р. Дашкевич* // Репертуар української книги, 1798–1916 : матеріали до бібліографії. — Львів, 1995. — Т. 1: 1798–1870. — С. III–XVIII.
12. *Дашкевич Я. Р.* Репертуар української книжки (1798–1917 рр.) та фонди Бібліотеки НТШ / *Я. Р. Дашкевич* // Т. Шевченко і українська національна культура : до 175-річчя від дня народження Т. Шевченка та 145-річчя заснування НТШ у Львові : матеріали наук. симпоз. 8-9 черв. 1989 р. — Львів, 1990. — С. 137-138.
13. [*Дашкевич Я. Р.*]. [Рецензія] / *С. Козаченко* // Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління УРСР. — 1963. — № 5. — Рец. на кн.: *М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький* : бібліогр. покажч. / [уклад.: *М. П. Гуменюк, Є. Є. Кравченко*]. — Львів, 1962. — 135 с.
14. *Дашкевич Я. Р.* Українознавство, україністика, україніка: еволюція понять та їх майбутнє / *Я. Р. Дашкевич* // Історіографія українознавства. Етнологія. Культура : доп. і повідомлення II Міжнар. конгр. україністів, Львів, 22-28 серп. 1993 р. / МАУ, АН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича. — Львів, 1994. — С. 3-8.
15. *Дорошенко Д.* Покажчик літератури українською мовою в Росії за 1798–1897 рр. : [Передмова до 2-го вид.] / *Дм. Дорошенко* // Науковий ювілейний збірник Українського університету в Празі, присвячений панові президентові Чеськословенської республіки Др. Т. Г. Масарикові для вшанування 75-тих роковин його народження. — Прага, 1925. — С. 142-238.
16. Звіти про роботу філіалу бібліотеки за 1946 рік // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Архів. — Оп. 1, од. зб. 90. — С. 12.

17. *Иноземцев П.* Проблема національної бібліографії на Україні / *П. Иноземцев* // *Бібліологічні вісті.* — 1929. — № 2/3. — С. 5-25.
18. *Ковальчук Г.* Створення Державного реєстру книжкових пам'яток України як складової частини Державного реєстру національного культурного надбання / *Галина Ковальчук* // *Бібліотечний вісник.* — 2004. — № 2. — С. 2-10.
19. *Меженко Ю. О.* Завдання, обсяг та джерела роботи / *Меженко Ю. О.* // На шляху до створення репертуару української книжки : протокол наради, присвяченої складанню «Бібліографії української книги 1798–1914 рр.», яка відбулася в Бібліотеці АН УРСР 21-22 груд. 1945 р. — Львів, 1991. — С. 10-13.
20. *Меженко Ю.* Теоретичні передумови організації української бібліографічної роботи / *Юр Меженко* // *Бібліологічні вісті.* — 1926. — № 4. — С. 48-57. — Додатки: С. 57-61.
21. На шляху до створення репертуару української книжки : протокол наради, присвяченої складанню «Бібліографії української книги 1798–1914 рр.», яка відбулася в Бібліотеці АН УРСР 21-22 груд. 1945 р. / підгот. тексту і прим. *Л. І. Льницької*; авт. вступ. статті і відп. ред. *Я. Р. Дашкевич*; ЛНБ ім. В. Стефаника АН України. — Львів, 1991. — 62 с.
22. *Постернак П.* До дискусії про український бібліографічний репертуар / *П. Постернак* // *Журнал бібліотекознавства та бібліографії.* — 1928. — № 2. — С. 87-95.
23. Репертуар української книги, 1798–1916 : матеріали до бібліографії. Т. 1-9 / упорядкув., підгот. до друку та прим. *Л. І. Льницької, О. І. Хміль*; наук. ред. *Я. Р. Дашкевич*; НАН України, Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника, Львів. від-ня Ін-ту археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського. — Львів, 1995–2005.
24. *Сенченко М.* Проблеми національної бібліографії / *Микола Сенченко* // *Бібліотечний вісник.* — 1997. — № 1. — С. 7-10.
25. Україномовна книга у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, 1798–1923 : бібліогр. покажч. / НАН України, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського; [редкол.: *О. С. Онищенко* (голова) та ін.]. — Т. 1-3. — Київ, 2003. — (Національна бібліографія України).
26. *Чекмарьов А. О.* Український бібліографічний репертуар і питання методики та організації / *А. О. Чекмарьов, Р. С. Жданова* // *Бібліотечний вісник.* — 1993. — № 1/2. — С. 21-23.